

En fynsk bondes besøg i Christiansfelt 1798.

Ved Sognepræst P. S. Nyeberg.

I slutningen af forrige og langt ind i dette århundrede fandt der en livlig forbindelse sted mellem Christiansfelt og det vestlige Fyn, hvor Gamborg var et af de sogne, der længst vedligeholdte denne forbindelse — endnu for 25 år siden kom der lægprædikanter hertil derfra — og hvor påvirkningen satte de dybeste spor, ikke blot ved, at der her fremstod levende vidner i en død tid, men også ved menighedens hele levesæt — forhold, til hvilke Melbye i Asperup henviser i sit brev til Ludv. Helveg, da denne tænkte på at søge præsteembedet i Gamborg. Og endnu den dag idag har denne menighed sit særlige præg af en i vore tider ikke så ganske almindelig justitia civilis, stilfærdighed, tarvelighed og ærbarhed. Sviren og banden er ukendt og uægte fødsler såre sjældne.

Skönt jeg i en længere årrække har samlet, hvad jeg kunde overkomme til sognets historie, har jeg dog, med hensyn til Christiansfelternes indflydelse her, hos sognets beboere kun modtaget mundtlige meddelelser, så at jeg har al grund til at antage, at der ingen skriftlige forefindes her. Derimod traf jeg på følgende skildring, der er et brudstykke af: »Optegnelser om Beboerne i Gjelbjerg (Balslev sogn) fra sidst i det 16de Aarhundrede«, et

manuskript i 3 tykke bind, som hr. proprietair Hansen til Gjelbjerg velvillig stillede til min afbenyttelse. Manuskriptets forfatter Eskild Sørensen var søn af gårdens ejer; han fødtes 1771 og døde sandsynligvis kort tid efter det år, med hvilket han afslutter, 1822. Skönt han ingen anden undervisning havde fået end den almindelige almueskoles, nåede han dog ved selvstudium så vidt, at de gamle endnu omtale ham som en meget lærd mand, og man læser hans »Optegnelser«, der også giver værdifulde oplysninger om Gamborg sogn, med megen interesse. Det her foreliggende brudstykke om hans rejse til Christiansfelt turde vistnok være det svageste parti i hele hans manuskript. Den tørre og flade forstandighed og nøgterne religiøsitet, der går igennem hans skildring af denne »sekt«, præger ham tilstrækkelig som en discipel af Holberg (efter fattig lejlighed), men af hans vidtdrevne forsigtighed skønnes det tillige, hvor stor en betydning hin »sekt« havde i disse egne af Fyn.

Foråret 1798 i Påskehelligdage gjorde jeg en rejse over til Christiansfelt. Omendskönt denne fortælling bliver noget lang, så tror jeg dog ikke, det skal falde læseren ubehageligt dels derved at gøre sig et begreb om Christiansfelt, og dels hvad det er at betros sig til fremmede selskaber.

Årsagen til denne rejse var: i Byllerup¹⁾ var en skræder, som syede her i gården. Denne var meget belæst og var efter al formodning et medlem af Christiansfelterne; han havde og været derovre. Hver gang, han kom her at sy, taledes han altid om den orden, det skønne og rene i Christiansfelt, det jeg altid hørte på med stor opmærksomhed, endog spurgte ham efter det, han ikke selv bragte på bane. Han lod og en gang forstå, at han

¹⁾ i Nørreåby sogn.

til ommældte Påskehøjtid vilde derover, og havde jeg lyst dertil, så kunde jeg følge med. Ja, dertil var jeg villig nok, eller rettere sagt nysgærrig. Vi gjorde nu den aftale, at vi på Skærtorsdag eftermiddag skulde møde hos en husmand på Fønsskov¹⁾, der skulde sætte os over til Holsten, hvor til samme tid nok et par andre vilde indfinde sig for at følge med.

Skærtorsdag eftermiddag red jeg da ud til Fønsskov. En af vore Karle fulgte med for at ride bæstet hjem. Da jeg kom der ud, var ommældte skræder kommen der, nok en snedker, hans svend og en væver fra Ålsbo i Rørup sogn. Jeg vidste nok, at skræderen og væveren vare af Christiansfelterne, men ikke de andre, skönt erfaringen lærte mig, at de vare det allesammen, endog husmanden, der skulde sætte os over havet. Både vinden og en høj søgang var således imod, at vi måtte blive om natten over. Hele eftermiddagen og noget ud på aftenen fordrev vi tiden med sang, læsning og religiøse samtaler; omsider gik vi i seng, men med de fleste klæder på.

Længe før dag taler husmanden til os, at vi nu skulde op og afsted; det varede heller ej længe, før vi havde klæderne på og fik noget at leve af, ti hver havde sin madpose med.

Væveren fra Ålsbo havde en liden bog, kaldet »Skatkisten.« Af denne skulde vi have hver et vers, inden vi gav os på rejsen. Han tog blindt hen i bogen og læste det første vers. Det sidste ord af det sidste vers var: »Herske og regere vi i himmelens sal« — og derpå rejste vi. Da vi gik ned til stranden, hænder det sig, at jeg og husmanden kommer til at gå bagefter; de andre vare noget i forvejen. Vor samtale gik da ud på den forestående rejse, og på talen om Christiansfelt siger han: »Nu kan du komme i nærmere forening med din frelser«. Jeg må tilstå, at jeg kunde ikke tage mig i dette ord. Vi satte

¹⁾ i Føns sogn.

os nu i båden og skulde da i Guds navn ud på havet; vi styrede først efter Ålshoved, siden havde vi Brandsø bestandig i sigte. I dagningen var det meget koldt; alle de andre skiftedes med at ro og styre undtagen jeg, der var af svagere kræfter. Søen gik sin jævne bølgegang, og ved tanken om, at der kun var en planke mellem os og døden, forekom det mig så rædselsfuldt, at jeg ønskede, jeg var på landjorden igen. På denne sørejse fordreves tiden mest med gudelige sange. Deri var skræderen den fornemste, ti både kunde han flere sange og bedre synge. Af al denne sang erindrer jeg blot 2 linier: »Hvo altid udi lyset går, et idel mørke dem forestår« — jeg udlægger disse ord således, at det menneske, som altid lever uden sorg og bekymring for sin salighedssag, ham forestår en evig skræk og angst i den anden verden.

Ved solens opgang landede vi ved byen Meng i Holsten. Vi kom op i en gård at udhvile os og spise frokost. Blandt det, som jeg i dette hus syntes forunderligt, tillige såre upassende, var en pige, datteren i gården, et stort frisk menneske. Hun havde en smuk drejels klædning på af hjemmegjort tøj, men på hver albue var et stort hul, og satte hun sig ned jævnsides kakelovnen med sine ledige hænder i skødet, medens hendes moder, en gammel kone, vartede op i huset. Et sådant postyr som denne pige af dovenskab havde jeg aldrig set i Fyn. Vi gjorde akkord med manden, at han for betaling skulde age vor madpose til Christiansfelt, medens vi andre vilde gå derop, undtagen én, der fulgte med vognen. Men da vejen fra Meng til Christiansfelt er over $\frac{3}{4}$ mil, blev jeg så træt, at min ledsager måtte tage mig under armen. På vejen blev aftalt, at jeg og snedkersvenden skulde i Christiansfelt bo på Fremmedstuen, men de andre på Logisgården, ti, sagde de, der måtte ingen unge karle ligge på Logisgården. Det troede jeg altsammen, skönt det var en stor løgn; men disse havde deres hensigter dermed, hvad jeg ikke kunde indsé.

Da vi nu kom ind i byen, skiltes vi ad. De gifte gik hen til Logisgården; snedkersvenden og jeg skulde på Fremmedstuen. Han gik foran og jeg bagefter, først gennem en lang gang i Brødrehuset, så ud gennem dens gård hen i en anden fløj. Der kom vi ind i en stue, hvor der var så mange unge karle. På deres udvortes eller klædedragt kunde jeg straks sé, hvem af dem der var fra Fyn, og der var mange fra Tommerup, Flemløse og Sønderby. Jeg glædede mig over at se så mange af mine egne landsmænd, skönt jeg aldrig havde set dem før. Jeg mente, de var der ligesom i et andet værtshus, men da vare alle disse unge karle Christiansfeltere. De sad alle med deres åbne hoveder, og melankolsk stilhed herskede mellem dem alle. Nu var der to til 3 opvartere på denne stue. Den fornemste af disse forekom mig at være en Holstener af fødsel. Han kommer straks og hilser snedkersvenden ved at give ham et kys på hver kæbe og spørger snedkersvenden, om jeg også var hans broder, hvortil han svarede: Ja. Derpå gav han også mig broderkys. Han var så høflig at tage vore kæppe og sætte dem hen i en krog. Han spurgte og ad, om vi vilde have tévand, hvortil snedkersvenden svarede: Ja. På spørgsmålet af mig, hvad dette skulde koste, svarede han: »Det koster intet«. Disse høfligheder vare mig både forekommende og smigrende. Endvidere spurgte han mig, om jeg var ledig, hvortil jeg svarede: Ja; om jeg kunde en profession, hvortil jeg svarede: Nej. Vi fik nok et par broderkys af de andre opvartere i stuen.

Imidlertid siger den første opvarter, om vi vil på salen, hvortil næsten alle svarede: Ja. Han tog sin hat, der hang på væggen, og med det samme ud af døren. Jeg tog min hat og bag efter dem, lig fåret, der løber, når det ser alle de andre løbe. Vi gik så rask en fodgang som muligt og kom op til det hus, hvor salen var. Først kom vi ind i en forstue. Dér gik en fræm og tilbage, vel sagtens en dørvogter. På spørgsmålet, om vi

kunde komme ind i salen, var svaret: Ja. Vi komme nu derind og sætte os på nogle frit stående bænke på gulvet.

Den såkaldte sal eller kirke og ceremonien var langt fra ikke som vor; på øjeblikket bragte det hele mig både til forundring og forbavselse.

Skönt det var på Langfredag, spillede dog orgelet, men sagte, liflige og »doceman« (doucement) toner. Oppe ved orgelet, der var lige over døren, stode 2 sangere; under orgelet sad en stor mængde drenge ligesom trappevis, de mindre foran, ned mod kirken. Bag dem igen nogle større og atter bag dem igen større o. s. v. De vendte ansigtet ned mod forsamlingen og havde hver et blad som en vise til at synge i. De gamle sad omkring ved murene, de unge midt på gulvet på frit stående bænke og vendte ansigtet mod vest. Tværs over kirken var en bred gang som skillerum mellem mandfolkene og fruenummerne. Lige for den brede gang ved den venstre mur stod præsten på en forhøjning, omgivet af et gitterværk. Der var et skönt gibsloft og langs ned i midten flere lysekroner, men i hver kun 4 messing-arme, og rundt om på muren var der messing lyseplader. Nede i kirken over indgangen var der et søsterkor, men højt oppe, ligesom orgel. Der var ingen prædiken; præsten sagde kun for. Hele tjenesten var tysk, mest sang og orgelspil, ti de 2 sangere, orgelet og drengene skiftedes vekselvis ved at afløse hverandre. Sangen af disse 2 udvalgte sangere, det liflige orgelspil og sangen af disse mange drenge, hvis stemmer vare så spæde og fine, lig glade sangere om foråret, gjorde et henrivende og ubeskriveligt indtryk på følelsen — kun det alene manglede, at det hele var Tysk og ceremonien ikke efter det, som jeg var opdragen ved eller hørte til. Tjenesten varede kun omtrent en halv time, og dermed ud af kirken, kvinderne ud af den ene og mandfolkene af den anden ende. Vi gik nu en rask fodgang hen igen til Fremmedstuen, hvor vi hængte vore hatte på væggen. Som jeg nu går

hen og lægger mine arme i den ene vindueskarm og ser ud i gården, kommer en karl af stuen, som var fra Tommerup, og spørger mig, om denne sag var mine forældre med, hvortil jeg svarede: Ja. »Har du længe haft denne sag i tanke?« Jeg svarede: Nej. Vi misforstod hinanden, ti han mente, at jeg vilde give mig an med Christiansfelterne, og jeg mente kun at besøge Christiansfelt. Et par minutter efter siger en af opvarterne, at vi nu skulde op til præsten, hr. Blicher. Alle tog nu deres hatte igen, undtagen jeg, som lod min hænge. Jeg vilde nemlig ikke med denne gang. Et par af dem drog mig i kjolen, dog med det gode. Jeg skulde nu komme med, men blev bestandig ved at sige: Nej. Men jeg tror, at det var en indgivelse af min skytsånd, at jeg for denne gang ikke skulde med. De gik da alle undtagen 2 eller 3 opvartere, der bleve tilbage i stuen. En af dem hørte jeg sige: »Vi kan ikke få ham i skik!« For at fordrive tiden gik jeg at se mig om i stuen. En derværende stor dreng havde immer et lumsk øje med mig og lo jævnlig af mig. Jeg syntes nu slet ikke at være fornøjet med dette kvarter; jeg går hen, tager min kæp og går hen til Logisgården for at oplede min kammerat, nemlig skræderen, og betyder ham, at jeg ikke vilde være på Fremmedstuen. »Ja, hvor skal du så ligge«, spurgte han; »her må ingen unge karle ligge på Logisgården?« »Ja, så vil jeg gå ud til Tyrstrup«, svarede jeg. »Men,« sagde han, »dér er ligeså dyrt at ligge som i Christiansfelt!« »Det kan også være det samme,« svarede jeg, »ti jeg vil ikke ligge på Fremmedstuen!« Da han hørte, det var mit alvor, kunde jeg nok blive på Logisgården; altså fik de ikke held til at fange mig på Fremmedstuen.

En times tid efter gik vi med flere op på Logisgårdens 2den etage. Der var en lang gang midt og langs gennem huset, på bægge sider kammer ved kammer og dørene nummererede. Vi gik ud til den ene ende, hvor der var et kammer lige for gangen ud i gavlen. Da vi

kom derind, var hele kammeret fuldt af fynske folk, mest gifte; nogle af dem sad og læste i små gudelige bøger, som de havde købt derovre. En høj mand fra Sønderby, der førte ordet, roste disse bøger meget, tillige Christiansfelt og det rare i deres gudsfrygt; men som vi sad allerbedst i dette lav, marchere alle ud af døren ind på den lange gang og jeg bag efter. Da jeg så den ene efter den anden gå ind i et kammer, syntes jeg også, at jeg skulde derind. Det var et stort kammer til gaden. Derinde var en fornem mand, hans kone og en liden dreng, deres søn. Denne mand var en præst, hr. Steengård fra Stepping, men var kommen til Christiansfelt i højtiden. Alle stimle nu sammen om ham. »Ja«, sagde han, »nu er her vel flere, som ikke var her forrige år?« Den ene svarer nu i munden på den anden: »Ja, jeg var her ikke, jeg heller ikke« o. s. v. Hans kone, som stod og havde drengen ved hånden, siger da: »Ja, nu skal vi nok til at gå!« Hvad er vel her på færde, tænkte jeg, når hans kone ikke må høre det; her vil jeg ikke være, men hvor finder jeg på at komme ud? Jeg fandt da på at sige, at jeg fik ondt, og jeg ud i den lange gang ned ad trapperne til den nederste etage, hvor jeg blev stående. Straks kom der en bag efter mig, men blev stående ovenover trappen og så stift ned på mig uden at sige et ord, jeg heller ikke. Langt om længe komme mine rejsekammerater igen, men lod ikke et ord høre, hvorfor jeg gik fra dem. Da vi kom til aftenen, var der atter nogle vanskeligheder med mit natteleje, ti den omtalte høje mand fra Sønderby og skræderen talte om, at jeg kunde have det langt bedre ved at ligge omme på Fremmedstuen end nede i kælderen på Logisgården. Jeg lod mig så længe foresnakke, at jeg troede også, det var sandt, og vilde nu gærne om at ligge på Fremmedstuen; men nu var det, efterat dørene vare lukkede, og da jeg ikke turde gå ene derom, skulde skræderen følge mig. Som vi nu gå på gaden, tror jeg mig indgivet af Guds ånd til at spørge skræderen: »Når jeg

nu kommer om på Fremmedstuen, og de spørge mig om noget, hvad skal jeg da svare?» Da skræderen ytrede: »Du kan sige, at du er en arm synder«, svarede jeg: »Nej, dette tør jeg ikke have med at bestille; jeg er ikke kommen herover for at få deres religion, men kun for at se mig om.« Skræderen: »Ja, men deres religion er den samme som vor, de tro på Gud Fader, Søn og Helligånd.« Jeg: »Nej, den er ikke som vor, og jeg vil blive i den religion, som jeg er opfødt ved, og som mine forfædre have bekendt sig til; jeg vil ikke om på Fremmedstuen, og du må ikke føre mig på de steder, hvor jeg skal fristes til at antage deres religion.« Skræderen: »Nej jeg er ingen forræder.« I denne samtale svarede jeg ham med et fortørnet udtryk. Vi gik nu tilbage igen, og skræderen, snedkeren, væveren, husmanden og jeg lå nu om natten nede i en kælder, hvor der var 4 senge, og havde det godt nok.

Om anden dagen (Påskeløverdag) skulde vi ud i byen og købe os, hvad vi vilde. Byen er ikke stor; den er åben og har ingen porte. Den har 2 gader, lige og brede, i øst og vest. På fortovene stå lindetræer i lige linier. Toppene ere studsede i firkant. Nogle få huse, som Søster-, Brødre- og Logishuset, ere på 2 etager; de fleste andre ere kun på 1 etage, men grundmurede og net byggede. Gaderne ere så rene at gå på som et stuegulv. Kirken ligger i den vestlige ende af byen; den er bygget som et stort, aflangt, grundmuret hus, teglhængt, men foroven, midt på et grønt spir, med en forgyldt kugle. Kirken vender med gavlene mod bægge gader, mandfolkene gå ind ad den ene, og kvinderne ad den anden. Øst for kirken er der en stor plads med træer, mest poppelpile, i rækker; her er et prægtigt springvand med 4 kobberslanger, af hvis munde vandet springer ind i en ottekantet kumme. Den smukkeste gård i byen er Søstergården, dernæst Brødregården; i midten af hver gård er der også et skønt springvand; til hver gård en have, dog

kun til kål og madurter. Et godt stykke vest for byen ligger brænderiet, hvor svaletønden bestandig fyldes med et springvand ud af en mur; dette værk skaffer byen alt det øl og brændevin, den forbruger, endog til salg. I byen var der kun 1 bager, 1 lysestøber o. s. v., kun 1 af hvert håndværk; men hvad de forlangte for deres varer, det vilde de have; der var intet at afprutte, men overhovedet også gode varer. Folkene gå renlig, net og smukt påklædte, altid en og samme mode. Man har heller ikke at frygte for overfald af drengene som i nogle andre købstæder, ti når drengene på opdragelsesanstalten gå ud at spadserer, så følger der altid en ældre person med. De ere da ikke blot stille, men også høflige og tage hatten af for den mødende, om det så var en stodder. Kort sagt, allevegne orden, renlighed og en behagelig stilhed. Folkene tale lidet, men beskedent; ingen dans, leg, spøg eller banden. Deres eneste forlystelse består i stuemusik på violin, fløjte, klaver eller positiv, så og i at spadserer, dog hvert køn for sig.

Kort sagt, jeg dømte således, at enten måtte disse folk være sande Hollændere eller de have af alle nationers sædvaner og skikke valgt den Hollandske, men uagtet al denne orden, renlighed og stille religiøsitet kunde jeg dog ikke bestemme mig til at nedsætte mig i Christiansfelt formedelst det tvungne levnet.

Om eftermiddagen på Påske-Løverdag lagde jeg mærke til, at folkemængden formerede sig i Christiansfelt, jeg blev var, at der kom adskillige vogne fra landet med honnette bønder, der søgte hen til Logisgården; nogle officerer og et par civile fra Kolding kom ridende, hertil mange gående. Af min rejsekammerat hørte jeg, at der skulde være kirketjæneste samme eftermiddag. Da tiden kom, stimlede folk op til kirken; vi gik også med; men som jeg ser mig om, komme 3 karle bag efter os og bære 2 store kurve fulde med brød fra bageren, af udseende som vort Franskbrød. På mit spørgsmål om, hvor alt det

brød skal hen, siger skræderen: »Det skal op i kirken, hvert menneske skal have et brød.« »Skal de have mere?« »Ja, de skal have thevand til.« »Hvad kaldes dette?« »Et kærlighedsmåltid.« »Give de noget derfor?« »Ja, fra 12 til 16 skilling, ligesom de selv vil.« Jeg tænkte på dette kærlighedsmåltid, det er jo i grunden en lignelse på nadveren, men ikke efter vor kirkes ceremoni, og noget, som jeg ikke før har haft med at gøre. Og som vi komme hen til forstuedøren, blev jeg stående stille. »Vil du så med herind?« spørger skræderen. »Jeg vil betænke mig herpå«, svarede jeg. Skræderen går ind, jeg vender om og går tilbage ned på gaden. Der møder jeg nogle af de før omtalte fynske folk, som tilråbte mig: »Kom med, kom med!« Jeg tav og gik ned i mit logis i kælderen. Da den omtalte tjæneste var forbi, komme skræderen og husmanden ned til mig. Husmanden, ligesom fortørnet, gav mig nogle små streger, hvorfor jeg ikke vilde med i kirken, det havde han ikke troet mig til o. s. v. De forekom mig bægge, som vare de noget »skalø«; om det var, fordi de ikke kunde bevæge mig til at blive medlem af brødræsamfundet, eller fordi jeg fik deres aparte ceremoni at vide, men ikke vilde tage del deri, ved jeg ikke. Værten i Logisgården kom ved samme tid ned til os; han foredrog mig, at jeg skulde gøre mig bekendt med den gamle Steengaard eller med brødrene. Hvorpå jeg svarede ham blot: »Det er ikke for mig.« Han tøvede nu ikke længe, før han gik igen.

Samme dags aften skulde der atter være kirketjæneste. På forespørgsel til min rejsekammerat, om der ikke var nogen aparte ceremoni ved denne tjæneste, ti så vilde jeg med til kirke, svarede han: Nej.

Kirketjænestens begyndelse forkyndes i almindelighed der som hos os med klokken, men kun 1 gang, så når den ringede, fór folkene ud for at gå i kirke.

Aftenen kom, klokken ringede, og vi med flere gik en rask fodgang op til kirken. Derinde var der tændt nogle

få lys og gardinerne var for de store vinduer, men nu bleve alle lysene i lysekronerne, lysepladerne på murene og lysene på bægge kor tændte, så der var næsten 50 lys på engang antændte i kirken. På brødrekoret højt oppe ved orgelet stod 5 sangere, på søsterkoret 5 fruentimmer. Disse sangere havde hver et lys og et blad at synge i, på størrelse som en vise. Ved orgelet stod nu et par med violin for at accompagnere orgelet, og derpå begyndte tjenesten således. De 5 sangere begyndte først. De sang et vers, holdt så op; derpå spillede orgelet og musikanterne; derefter sang de 5 fruentimmer, og disse afløstes igen af orgelet. Sangen blev ført vekselvis fra brødre- og søster-koret, men ingen af dem, som sad på gulvet, sang eller læste det mindste — og kalder jeg den tjeneste en hellig concert, så behagelig at høre, at ethvert menneske, der havde følelse, kunde røres derved, især sangen af de 5 fruentimmer, så jeg aldrig hørte dets lige, hverken før eller siden — kun det manglede, at det hele var Tysk, hvoraf jeg ikke forstod et ord.

Da tjenesten var forbi, søgte vi hjem til vort nattekvarter. Samme Aften var der og kommen et par Jyder, langt nede fra Jylland, som og var af Christiansfelterne; disse lå i en seng i samme værelse som vi andre. Da vi vare komne i seng og lyset slukket, kom vi på tale om de mange mennesker, der vilde komme til byen imorgen. »Ja,« sagde den ene Jyde, »nogle komme for at se »et løjer«, andre for at høre frelseren til med deres elendige synd.« Disse ord blev såre vel bifaldet af mine rejsekammerater.

Om morgenen, før det endnu var dag, vågnede vi ved basunernes skrald. Vi fik nu et lys hentet og klæderne på så snart som mulig, vi måtte ud at se dette. Da var der 5 karle, som blæste i basuner, og de havde hver sin nodebog på den venstre arm; nok en karl fulgte dem med en stanglygte. Således gik de op og ned ad gaden og blæste. Denne blæsen i basun skulde tale til folkene og

erindre dem om, at det var på Påskemorgen, at frelseren opstod af døde.

Efter dette optrin var der såmeget pause, at vi fik os noget at leve af, men nu hørtes klokken at ringe. Nu til kirke! Vi gik så rask en fodgang som mulig for at komme ind, ti den vrimmel af mennesker, der alle stræbte derhen, var uudsigelig, og gik vi alle med en sådan fart, at nogle bleve trådte på hælene. Nok sagt, vi kom ind, hvor der, fordi det endnu ikke ganske var dag, var tændt nogle få lys.

Tjænesten var således: Præsten sagde nogle få ord imellem, men forresten bestod den kun af sang og spil. Imod de andre dage, da orgelet spillede *doucement*, så spillédes det nu med alle sine stemmer og højt; hertil de mange personer, der stode ved orgelet og *accompagnerede* med violiner, fløjter, klarinetter o. fl.

Imellem afløstes denne musik af sangerne på brødre-koret og disse igen af orgelet o. s. v. Tilsidst sagde præsten nogle ord, af hvilke det sidste var »Gottesacker«. Nu fór alle folk ud af kirken, musikanterne og sangerne ned fra orgelet, og var der en stor trængsel, før man kunde komme ud af kirken. Udenfor kirken standsedes så meget, at 2 præster kom foran, så musikanterne 16 à 18, så mandfolkene bag efter. Toget gik nu langs siden af kirken til den anden gade, hvor der stod en stor skare af fruentimmer, som var kommen ud af kirken og ventede på, at mandfolkene skulde foran. Da dette var sket, kom de bagefter. Men hvilken mængde mennesker; ti den hele gade fra ende til anden og ved siderne til ind på fortovene var skjult med mennesker. Foran præsterne og de mange musikanter, hvis musik genlød i byen, og jeg må åbenhjærtig tilstå, at jeg ved tanken om, at også jeg kunde følge med i dette talrige og skønne selskab, følte en sådan glæde, at jeg regner denne time blandt de skønneste og lykkeligste, jeg har haft på jorden.

Toget gik ud til deres begravelsessted, men som de kalde »Gottesacker«. Denne lå et par bøsseskud nord for byen og var en stor kvadrat, indhegnet med små bøger og purrer, og uden om igen en grøft. For indgangen var en gitterport; lige op for samme brede vej, ved dens ende, et blåmalet fjællehus. Præsterne gik lige op i dette hus, musikanterne stillede sig på begge sider af vejen, 2 om 2 fra huset og ned ad; mandfolkene holdt om på venstre side og fruentimmerne på højre, så det hele selskab dannede en firkant. De, der vare Christiansfeltere, havde bøger med for at læse deri. Nu blev der prædiket, læst, sunget og spillet af musikanterne. Af det hele kunde jeg navnlig forstå så meget, at præsten opregnede alle dem, som vare døde det sidste år. Denne hele ceremoni varede omtrent en halv time, og nu trak de bort i samme orden igen, til de nåede byen, hvor de skiltes ad. Hvem der havde mest fordel af disse mange mennesker, var vist bageren og øl- og brændevinsskænkeren i kjælderen på Logisgården.

Vi holdt os som sædvanlig til vort logis, og da jeg samme dag stod uden for døren ned til kjælderen, stod der også 2 Jyder, af hvis samtale jeg godt kunde forstå, at de også vare Christiansfeltere, ti bl. a. siger den ene disse mærkelige ord: »Det er en vigtig sag at befale sig i. Vi har mere at svare til som de andre; Gud ved, hvor længe vor tid er her i verden.«

Omsider ringede klokken igen at gå på salen; men nu havde jeg besluttet ikke mere for denne gang at komme i deres kirke. Jeg og skræderen havde lagt over med hverandre at gå til Tyrstrup kirke for der at høre en dansk prædiken; vi gik derved og ventede over en time efter præsten. Alt mandfolket kom, hver med sin kæng, til kirke. Omsider kom præsten, og tjenesten begyndte. Præsten, en gammel mand, var i grunden en Christiansfelter. Han handlede immer om frelserens opstandelse og

om det meget gode, vi havde deraf i vente. I kirken var ingen offergang som hos os.

Da tjenesten var forbi, forføjede vi os igen til Christiansfelt, men nu havde jeg fået nok af det hele. Jeg og skræderen lagde over med hverandre, at vi samme dag vilde begive os på rejsen til Meng, ti de andre vilde endnu ikke med, de vilde blive endnu en nat i Christiansfelt. De ventede nemlig paa en dansk lejlighed (o: prædiken) i kirken; tilmed havde de endnu en præst at besøge og endelig nogle ærinder at udrette.

Imidlertid gjorde jeg og skræderen rede for vort kvarter, og dermed gav vi os på rejsen til Meng. Undervejs sætte vi os på siden af en grøft for at hvile os. Da kommer atter på tale om Christiansfelt. Han lod sig forlyde dermed, at dersom C. var udi Fyn, så kunde vi komme oftere dertil; jeg derimod ønskede, at C. var endnu længere henne, og at jeg aldrig skulde se det mere. Nu gik atter samtalen ud på forskællen mellem deres og vor religion; han påstod, at der var aldeles ingen forskæl derpå undtagen på ceremonierne, jeg derimod var af en ganske anden mening, til sålænge at han ligesom vred læste følgende vers: »O Jesu, gid du vilde mit hjærte danne så, det både årle silde dit tempel være må! Du selv min hjærne vende fra verdens kloge flok og lær mig Dig at kende, så har jeg visdom nok«, og dermed endtes den samtale.

Vi begav os atter på rejsen og kom til Meng midt på eftermiddagen, forlangende der nattekvarter, som også blev bejaet. Efterat have fået noget at leve af, går jeg for tidsfordriv ned på strandbredden, ser over til Fyns land og ønskede, jeg stod derovre igen. Imidlertid erindrede jeg den ubehagelighed, jeg havde i Christiansfelt af mine rejsekammerater, der vilde friste mig og lede mig i en så vigtig sag, hvis sammenhæng jeg ikke vidste — tilmed som jeg hverken havde lovet dem eller var betænkt derpå.

Men nok sagt, vi lå i Meng samme nat. Om anden dagen mod middag kom vore andre rejsekammerater fra Christiansfelt og lod til at være glade og fornøjede. Ikke længe efter satte vi os i båden og ud på havet. I anledning af at et par af dem anmærkede den høflighed, som den sidste præst, de var hos, viste dem, kom vi atter i en liden discussion om forskællen mellem Christiansfelternes og vor religion. Disse påstod hæftig, at den hele forskæl bestod blot i kirke-ceremoni; jeg alene imellem dem vilde ikke indlade mig i lang snak om denne materie; dog så meget lod jeg forstå, at deres skikke eller ceremoni var i ingen måde som vor, følgelig må de også have en anden religion. Men herpå svarede snedkersvenden: »Ja, det er det samme, men der er ingen anden vej til himmelen som til den korsfæstede; men nu afbrød husmanden den hele snak ved at sige: »Det er ikke værd at snakke mere derom.« Ingen af dem nævnede nu et ord mere om religion eller brødre eller sang på havet, som da vi rejste. Hen på eftermiddagen kom vi i land, og jeg blev glad ved den efterretning, at der allerede stod en hest til mig at ride på hjem, og sagde jeg da Farvel til mine rejsekammerater og red hjem.

Endnu et par ord om Christiansfelterne. Når jeg tænker på dem, så tænker jeg også på Frimurerne, ti bægge sekter søge at formere deres virksomhed og ere i deres religionsgrundsætninger lige så stridende mod hverandre som 2 strømme i havet. Frim. har sin oprindelse fra England og Chr. fra Tyskland*); Fr. mere af høj stand end Chr. Den ægte Fr. må være fri og munter og verdensbarn, Chr. derimod er tungsindig, nedslagen, alvorlig og tankefuld og foragter verden og dens glans; Fr.'s religionsceremoni i forsamlingen er en dyb hemmelighed; på nogle få kirkeforsamlinger nær kan enhver bivåne Chr.'s

*) Fr. stå i forbindelse med hinanden over hele jorden, det gøre Chr. også.

andagtsforsamlinger, og dog tror jeg, at ceremonien og det væsentlige i deres forbund og pagt med Frelseren er en dyb hemmelighed, og at dette forbund består i dåbspagstens fornyelse på en egen ceremoniel måde, hvorved de højt og dyrt forbinde sig til at holde bemældte pagt og til des meré forsikring sætte noget i pant, som i grunden er skrækkeligt. Hermed erindrer jeg Jydens ord derovre: »Det er en vigtig sag at befale sig i; vi have mere at svare til som de andre.« Altså der er forskæl mellem os og dem; vi indgå vel dåbspagt med Treenigheden, men have alligevel den fri vilje, hvorimod de have en ufri vilje.

Dette høje og dyre forbund er dog noget, som de ikke ville vide af at sige — men hvordan går det da til, når de galneste og ryggesløseste mennesker blive Christiansfeltere, så blive de så ydmyge og nedslagne som arme syndere, der ere dömt til døden. Mange af dem blive i begyndelsen ligesom halvtåbelige; jeg véd og den, der var så bange om aftenen i tusmørke for at være ene. Det forekommer mig, at den ægte Chr. har en dyb hjærteangst og frygt at drages med, altså kun liden eller ingen glæde i denne verden. Dette stemmer jo nok med bibelens ord: »Forarbejder eders salighed med frygt og bæven« og den store Lavater er og omtrent af samme mening, når han siger: »Jo mørkere din vej er, jo lysere skal dens ende være«; dog uagtet disse bibelens og Lavaters ord, uagtet Christiansfelternes gode exemplariske levnet, der langt overgår vort, såsom de holde Gudstjeneste i kirken 3 gange om dagen og man ingen banden hører af deres mund, og de ere stræbsomme, dydige og tarvelige, og alt dette er jo en herlig sag — dog alligevel vil jeg aldrig give mig an med Chr. eller råde noget menneske dertil formedelst det tunge åg, man pålægger sig selv, rigtignok efter bibelens ord, at vi ved megen trængsel skal indgå i Guds rige.

Men når jeg herimod erindrer mig Jydens ord der-
ovre, så tror jeg det bedst ikke at befatte sig med en så
vigtig sag, ti hvad man ikke forbinder sig til, er man og
fri for at svare til. Den religion, man er opdragen i, er
nok den bedste, og når vi da holde os nær til Gud, søge at
forbedre vore ublide kår og skæbne, men for resten over-
lade os til Guds vilje og ikke tilføje vore medmennesker
det, vi ikke selv vil være tilføjet, så tror jeg, at Gud med
os gör alting vel og godt her og hisset.
